

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ
ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІPROBLEMS OF SOCIAL PROTECTION
OF INTERNAL TRANSFERS IN UKRAINE

У статті досліджено проблеми соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні. Доведено, що перебіг воєнних дій призвів до руйнації промисловості та сільськогосподарського сектору, інфраструктури виробництва, зміни локалізації підприємницьких структур та іншого. Крім того, відбулося зниження трудового потенціалу, поширення безробіття, підвищення цін на продовольчі товари, зниження рівня життя, що пов'язано з пошкодженням і руйнуванням житлових фондів та механізму соціального захисту. Невиплата соціальної допомоги та ряд труднощів із працевлаштуванням, нестача ресурсів і підвищення ризиків для збереження життя створюють надзвичайно складний режим життя мешканців України.

Ключові слова: АТО, внутрішньо переміщені особи, інституції, органи влади, суб'єкти.

В статье исследованы проблемы социальной защиты внутренне перемещенных лиц в Украине. Доказано, что ход военных действий привел к разрушению промышленности и сельскохозяйственного сектора, инфраструктуры производства, изменению локализации предпринимательских структур и другого. Кроме того, произошло снижение трудового потенциала, распространение безработицы, повышение цен

на продовольственные товары, снижение уровня жизни, что связано с повреждением и разрушением жилых фондов и механизма социальной защиты. Невыплата социальной помощи и ряд трудностей с трудоустройством, нехватка ресурсов и повышенные риски для сохранения жизни создают чрезвычайно сложный режим жизни жителей Украины.

Ключевые слова: АТО, внутренне перемещенные лица, учреждения, органы власти, субъекты.

The article deals with the problems of social protection of internally displaced persons in Ukraine. It has been proved that the course of military operations led to the destruction of the industry and the agricultural sector, the production infrastructure, the change in the localization of entrepreneurial structures, and others. In addition, there was a decline in labor potential, the spread of unemployment, rising food prices, a decline in living standards, which was caused by damage and destruction of housing stock and a mechanism for social protection. Failure to pay social assistance and a number of employment difficulties, lack of resources and increased risks to save lives create an extremely difficult life for Ukrainians.

Key words: ATO, internally displaced persons, institutions, authorities, subjects.

УДК 342.9

Лішик О.П.,
заступник голови
Луганської обласної державної
адміністрації

Постановка проблеми у загальному вигляді. Початок окупації Криму та збройні конфлікти на територіях Донецької та Луганської областей зумовили появу нового явища – масового внутрішнього переміщення. Протягом трьох років українська влада намагається реалізувати політику щодо створення стабільного становища в країні, гарантувати конституційні права та сформувати ефективну систему соціального захисту внутрішньо переміщених осіб.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання соціального захисту внутрішньо переміщених осіб досліджували такі науковці, як Н. Авдєєва, І. Аракелова, С. Булеца, Т. Доронюк, О. Перепелюкова, А. Солодько та інші вчені.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте станом на сьогодні набуває актуальності дослідження проблем соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні, що зумовило вибір теми статті.

Мета статті полягає в дослідженні проблем соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні.

Виклад основного матеріалу. Воєнна агресія на території Донецької та Луганської

областей спричинила гуманітарну кризу, подолання якої має стати сьогодні одним із пріоритетів державної соціальної та безпекової політики. У регіоні виведено з ладу критично важливі інженерні комунікації, захоплюються або руйнуються об'єкти виробничої та соціальної інфраструктури, житлові будинки, не вистачає лікарських засобів, не завжди можна отримати медичну допомогу. Через систематичні обстріли мешканці окремих поселень змушені переховуватися в підвалах, від чого найбільше страждають діти, інваліди, люди похилого віку. На окупованих територіях неможливо забезпечити виплату пенсій, інших видів соціальної допомоги [4].

Незважаючи на те, що з метою посилення гарантії дотримання прав і свобод ВПО та спрощення процедур їх обліку із січня 2016 р. до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» були внесені зміни, моніторинг стану виконання положень оновленого Закону свідчить про низку проблем у його правозастосуванні [51; 6]:

– припинення або відмова в нарахуванні соціальних виплат, перевірки, незрозумілість процедур. За даними громадських

організацій, що надають правову допомогу внутрішньо переміщеним особам, відомо, що вони часто звертаються за юридичною допомогою з питань відновлення документів (паспорта, ІПН, документів про освіту, правовстановлюючих документів на майно), отримання довідок і субсидій;

– є проблеми також у сфері працевлаштування та пошуку/купівлі/ винаймання житла. Основними з них, з якими стикалися приблизно 40% переселенців під час пошуку роботи, – це низькі заробітні плати та невідповідність вакансій їхній освіті та професії. Вони зазначають, що роботодавці не бажають їх наймати й розцінюють це як певну дискримінацію місцевого населення. Щодо проблем із житлом, то статисти стверджують, що приблизно у 90% випадків внутрішньо переміщені особи в Україні мешкають у приватних секторах (орендовані будинки/квартири), які змушені оплачувати за власні кошти, оскільки державна грошова допомога не покриває всієї вартості оренди. Державою не виконуються положення законодавства щодо забезпечення переселенців безоплатним тимчасовим житлом за умов сплати за комунальні послуги, як це встановлено абзацом восьмим п. 1 ст. 9 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». А близько 4% із них досі проживають у місцях компактного поселення, що, ймовірно, уповільнює їх успішну інтеграцію в громаду, що приймає;

– під час розірвання внутрішньо переміщеними особами трудових відносин із роботодавцем, який перебуває на непідконтрольних територіях, через брак коштів не всі вони мають можливість оплатити послуги нотаріуса із засвідчення відповідної заяви про розірвання трудових відносин;

– відомо, що уряд дискримінує переселенців щодо вибору банку під час отримання соціальних і пенсійних виплат, адже вони змушені користуватись послугами виключно ПАТ «Державний ощадний банк України»;

– відсутній чіткий механізм взяття на облік дітей внутрішньо переміщених осіб без супроводу.

Проблема забезпечення житлом є однією з найважливіших серед тих, що стосуються внутрішньо переміщених осіб, і, як показує міжнародний досвід, вирішуватися має диференційовано залежно від планів намірів і можливостей самих переселенців і ступеня зацікавленості самої держави. Загалом, є чотири основних шляхи вирішення житлового питання [3]:

– розміщення у приватному секторі (оренда квартир і будинків);

– розміщення на території об'єктів державної власності;

– готелі, гуртожитки, літні табори;

– будівництво нового житла.

Розташування тимчасового соціального житла на закинутих сільськогосподарських територіях потенційно має вирішувати такі проблеми [3]:

1) часткове забезпечення зайнятості внутрішньо переміщених осіб;

2) часткове забезпечення продовольчих потреб внутрішньо переміщених осіб;

3) сприяння відновленню закинутих і занедбаних районів міст;

4) економія державних фінансів завдяки певній автономності.

Однак варто зауважити, що використання закинутих і занедбаних радянських приміщень не забезпечує виконання всіх життєво необхідних функцій, а їх реконструкція є довготривалим і капіталомістким процесом. До того ж ці приміщення можна перепрофілювати, що надасть простір для врегулювання багатьох проблем, пов'язаних із включенням та інтеграцією ВПО у систему життєзабезпечення.

Якщо говорити про якість медичної допомоги, то можна виокремити такі проблеми ВПО під час звертання за медичною допомогою [2]:

1. Відсутність у таких осіб медичної документації.

2. Неналежний доступ до інформації про заклади охорони здоров'я, у які можна звертатися.

3. Відсутність проведення первинного медичного огляду всіх ВПО.

4. Медпрепарати для цих осіб є дорогими, і здебільшого хворим доводиться купувати їх за власні кошти.

5. Відсутність фінансування або нецільове використання коштів, виділених на забезпечення належного рівня доступу ВПО до медичної допомоги.

6. Доступ ВПО до безоплатних медичних послуг часто не виправдано пов'язаний із узяттям на облік і реєстрацією місця проживання.

7. Більшість медичного персоналу не володіє інформацією щодо аптек, де ВПО можуть придбати на пільгових умовах або безоплатно медичні препарати.

8. Дефіцит медичних препаратів чи процедур, які життєво необхідні для хворих, які їх потребують (наприклад, гемодіалізу).

Проблемою є ускладнений доступ внутрішньо переміщених осіб до інформації про те, куди і як можна звернутися за медичною допомогою, як відстояти своє право на безкоштовні медичні послуги. Є труднощі з отриманням медичної допомоги особами, які потребують

постійного прийому ліків і кваліфікованого медичного супроводу: хворими на цукровий діабет, ВІЛ/ СНІД, туберкульоз, гепатит, наркоманними, психічно хворими тощо. Для більшості таких людей через обмеженість інформації та відсутність більшості медичних документів проблемою стає навіть постановка на облік відповідний заклад охорони здоров'я, що призводить до неможливості отримати медикаменти та консультації спеціалістів [2].

Крім внутрішніх проблем, варто зазначити, що робота міжнародних донорів в Україні дотепер ще має деякі обмеження та недоліки державного законодавства, які частково заважають ефективному впровадженню інвестиційних проектів. Зазначимо основні проблемні моменти сьогодні саме з боку української сторони [1]:

- складність процедури прийняття рішення на державному рівні та слабка система регіонального співробітництва;

- слабо розвинутий принцип верховенства права, відігравання важливішої ролі неофіційних порядків порівняно з офіційними юридичними процедурами;

- високий рівень коруптованості у всіх ланках влади;

- правова та адміністративна обстановка, в якій діють неурядові громадські організації в Україні, що є основними бенефіціарами;

- повільний рух уряду країни до реформування економіки держави;

- відсутність конструктивного діалогу між урядом і внутрішньо переміщеними особами в Україні;

- низький рівень довіри міжнародних організацій до ефективного використання наданої допомоги тощо.

Підсумовуючи все вищесказане, варто зазначити, що є ряд проблем, якими зумовлюється необхідність відновлювати та розбудувати мир на східних територіях, серед яких, на наш погляд, доцільно виділити такі:

- суспільно-політичні проблеми, які пов'язуються з розшаруванням суспільства через диференціацію поглядів на події, що відбуваються на території Донбасу, слабкістю політичних інституцій, порушенням діяльності державних і місцевих органів влади, неможливістю структуризації зв'язків між політичними суб'єктами;

- економічні проблеми, які пов'язані з поглибленням кризових явищ в економіці, гальмуванням економічних реформ на території нашої держави, затримкою економічної санації та призупиненням відновних заходів, руйнуванням міжгалузевих зв'язків, ухиленням суб'єктів господарювання від сплати

податків, зношенням матеріально-технічної бази вітчизняних підприємств, які функціонують на непідконтрольній території, втратою експортно-імпортного потенціалу, руйнуванням транспортної інфраструктури та блокуванням транспортних розв'язок;

- соціальні проблеми, які пов'язуються з втратою трудового потенціалу, деградацією соціальних інститутів, соціально-психологічними травмами, поглибленням проблем серед вразливих верств населення, поширенням безробіття та житлових проблем, недостатнім забезпеченням продовольчими товарами, медичними послугами сімей, які позбавилися голови сім'ї у зв'язку з воєнними подіями, дітей-сиріт або дітей із неповних сімей, колишніх учасників бойових дій та інвалідів, які не мають змоги інтегруватися на конкурентному ринку;

- проблеми, пов'язані з підвищенням рівня безробіття, посиленням бідності, зростанням неформальних угруповань, погіршенням роботи системи соціального забезпечення внутрішньо переміщених осіб, зниження спроможності надання соціальних послуг із боку держави;

- інформаційні проблеми, пов'язані з повномасштабним розгортанням інформаційної війни на Донбасі, блокадами та застосуванням інформаційних технологій із метою здійснення маніпулятивних заходів, поширення настроїв розбрату, страхом, хаосом, ненавистю, зростанням недовіри до центральної влади;

- екологічні проблеми, пов'язані із суттєвим погіршенням стану зовнішнього середовища, знищенням лісової та природоохоронної зони, неможливістю здійснення моніторингових заходів у сфері екології, наявністю замінованих територій, накопиченням уламкових залишків від воєнного спорудження та технічних засобів, порушенням режиму водопостачання та водовідведення до населених пунктів і суб'єктів господарювання;

- проблеми, пов'язані з фінансуванням заходів щодо очищення територій від замінування, відновлення транспортного господарства, залізничних та автомобільних шляхів, відновлення системи постачання та відведення водних ресурсів, медичних закладів, усунення наслідків епідеміологічних явищ, активізації кримінальних і збройних злочинів.

Наявність комплексу зазначених проблем зумовлює низький рівень стабільності, несприятливі умови для формування миру в країні, наявність збройних конфліктів і воєнне протистояння, яке супроводжується негативними наслідками для всієї країни загалом і непідконтрольних територій зокрема.

Сукупність наслідків від подальшого ігнорування зумовлюватимуть руйнування промислового потенціалу Донбасу та знищення відтворювальних механізмів в економіці, значне погіршення життя населення на території Донбасу.

Висновки. Отже, підсумовуючи все вищесказане, можемо зробити висновок, що соціально-економічний стан досліджуваних територій є катастрофічним і характеризується як гуманітарна криза. Таке становище утворилося досить стрімкими темпами, воно не прогнозувалося та не очікувалося мешканцями східних регіонів. Перебіг воєнних дій призвів до руйнації промисловості та сільськогосподарського сектору, інфраструктури виробництва, зміни локалізації підприємницьких структур та іншого. Крім того, відбулося зниження трудового потенціалу, поширення безробіття, підвищення цін на продовольчі товари, зниження рівня життя, що пов'язано з пошкодженням і руйнуванням житлових фондів і механізму соціального захисту. Невиплата соціальної допомоги та ряд труднощів із працевлаштуванням, недостача ресурсів і підви-

щення ризиків для збереження життя створюють надзвичайно складний режим життя мешканців України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аракелова І. Гуманітарна допомога міжнародних організацій-донорів постраждалим від воєнного конфлікту в Україні. *Менеджер*. 2016. № 1. С. 18–26.
2. Булеца С. Право внутрішньо переміщених осіб на медичну допомогу. *Конституційно-правові академічні студії*. 2016. Вип. 1. С. 12–18.
3. Личаний М., Авдєєва Н. Особливості влаштування тимчасового житла для внутрішньо переміщених осіб на занедбаних сільськогосподарських територіях. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування: наук.-техн. зб. Київ, 2017. Вип. 48. С. 224–229.*
4. Перепелюкова О. Вирішення нагальних проблем внутрішньо переміщених осіб. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2015. № 6. С. 110–116.
5. Права внутрішньо переміщених осіб. URL: <https://helsinki.org.ua/prava-vnutrishno-peremischenyh-osib>.
6. Солодько А., Доронюк Т. Захист соціально-економічних прав внутрішньо переміщених осіб: першочергові завдання для України. URL: <http://www.cedos.org.ua/-system/attachments/files>.